

АКАДЕМІЧНИЙ ГЛОСАРІЙ З ДИСЦИПЛІНИ «СОЦІОЛОГІЯ»

Спеціальність: J8 Автомобільний транспорт

Модуль 1. Теоретико-методологічні засади соціології та соціальна структура суспільства

- **Аномія** — стан нормативного хаосу, коли старі норми руйнуються, а нові ще не сформовані, що призводить до тотальної розгубленості та дезадаптації індивідів.
- **Бунт** — форма девіантної поведінки, що характеризується агресивним відкиданням існуючих суспільних цілей та спробою їх замінити новими.
- **Вертикальна мобільність** — переміщення індивіда між щаблями стратифікаційних ієрархій, яке може бути висхідним або низхідним.
- **Випереджувальна (антиципаційна) соціалізація** — наслідування норм, лексики і цінностей тієї групи, до якої індивід ще фактично не належить, але палко прагне належати (позитивної референтної групи).
- **Внутрішній контроль (самоконтроль)** — наслідок успішної професійної та соціокультурної соціалізації, за якого культурні норми настільки глибоко інтерналізовані, що найменше порушення викликає в індивіда сильне почуття провини або тривоги.
- **Внутрішньопоколіннева мобільність** — зміна соціального статусу індивіда протягом його власного життя.
- **Внутрішньорольовий конфлікт** — тип рольового конфлікту, який виникає, коли до однієї соціальної ролі висуваються взаємовиключні очікування з боку різних соціальних партнерів.
- **Вторинна соціалізація** — процес інтерналізації нових, складніших культурних та професійних взірців, з якими людина стикається протягом усього свідомого життя у вторинних, формальних групах.
- **Галузеві соціологічні теорії (теорії середнього рівня)** — рівень соціологічного знання, який досліджує закономірності розвитку окремих сфер суспільного життя.
- ☐
- **Горизонтальна (просторова) мобільність** — переміщення індивіда або групи без зміни стратифікаційного статусу.
- **Девіація (відхилення поведінки)** — поведінка індивіда, що суттєво не узгоджується із затвердженими суспільними правилами та законами.
- **Зовнішній контроль** — форма соціального контролю, що полягає у застосуванні суспільством чи організацією заохочувальних або каральних (формальних і неформальних) санкцій.
- **Інновація (девіантна)** — тип девіантної поведінки, який передбачає прийняття суспільних цілей, але цинічне використання нелегальних засобів для їх досягнення.
- **Канали соціальної мобільності («соціальні ліфти»)** — інститути та шляхи, якими індивіди підіймаються соціальною драбиною (наприклад, освіта).

- **Міжпоколіннєва мобільність** — зростання або деградація індивіда порівняно з соціальним статусом його батьків.
- **Міжрольовий конфлікт** — тип конфлікту, який виникає, коли законні вимоги однієї соціальної ролі суперечать вимогам іншої ролі, яку одночасно виконує індивід.
- **Набутий (досягнений) статус** — соціальний статус, що створюється за власним свідомим рішенням індивіда в результаті його цілеспрямованих дій, старань та здобутої кваліфікації.
- **Об'єкт соціологічного пізнання** — суспільство як цілісна соціальна реальність, особливий рід реальності та поле соціальних відносин у безперервному процесі становлення, де індивіди поєднані різноманітними зв'язками, структурними залежностями та спільною культурою.
- **Особистість** — складний продукт соціальної взаємодії та інтеріоризації (внутрішнього засвоєння) культурних норм і цінностей суспільства.
- **Первинна соціалізація** — етап соціалізації, що відбувається в ранньому віці в межах первинних неформальних груп, де закладаються фундаментальні моральні норми, комунікативні навички, картина світу та мова.
- **Предмет соціології** — специфічний кут зору, під яким досліджується соціальна реальність: соціальні дії, соціальні відносини, соціальні інститути та об'єктивні закономірності їхнього функціонування й розвитку.
- **Прикладна (емпірична) соціологія** — рівень соціологічного знання, що базується на зборі конкретних фактів за допомогою спеціалізованих методів (анкетування, інтерв'ю).
- **Приписаний (вроджений) статус** — соціальна позиція, що нав'язується особі суспільством об'єктивно, незалежно від її волі чи докладених зусиль (вік, стать, національність).
- **Ретритизм (відступництво)** — форма девіації, що проявляється як тотальна відмова від суспільних цілей і норм, повна маргіналізація індивіда.
- **Ритуалізм** — форма девіації, що характеризується сліпим, бюрократичним дотриманням норм із повною втратою розуміння кінцевої мети.
- **Середній клас** — широка група людей, які працюють у професіях, що вимагають високої кваліфікації, мають гідний матеріальний рівень, незалежність та виступають гарантом стабільності держави.
- **Символічний інтеракціонізм** — теоретичний підхід, що фокусується на мікрорівні (повсякденних взаємодіях індивідів) та аналізує, як люди надають значення своїм діям та символам у процесі комунікації.
- **Соціалізація** — безперервний, багатоетапний процес, завдяки якому індивід пристосовується до способу життя своєї групи та ширшого суспільства, активно вивчаючи правила, норми, цінності та ідеї, що містяться в культурі.
- **Соціальна мобільність** — процес постійного переміщення індивідів між соціальними позиціями в суспільстві.
- **Соціальна нерівність** — нерівний доступ або неоднакові шанси доступу до суспільно цінуваних благ, що впливає із належності індивіда до певних груп або займання ним певних соціальних позицій.
- **Соціальна позиція (статус)** — чітко окреслене в культурі типове місце в суспільстві, яке визначає приналежність індивіда до певної соціальної групи чи страти.
- **Соціальна роль** — специфічний набір прав і обов'язків, жорстких нормативних очікувань суспільства щодо того, як має поводитися людина, котра займає певну соціальну позицію.
- **Соціальна стратифікація** — ієрархія соціальних верств із більшими чи меншими шансами доступу до суспільно цінуваних благ (багатства, влади, престижу, освіти).
- **Соціальна структура** — чиста конфігурація, форма різноскерованих соціальних відносин, яка існує незалежно від того, між якими конкретно людьми ці відносини виникають.

- **Соціальний контроль** — розгалужена система соціальних санкцій (позитивних та негативних), а також діяльність інститутів, які ці санкції легітимно застосовують для забезпечення бездоганного виконання соціальних ролей та дотримання норм.
- **Соціальні верстви (стани)** — категорії людей, які займають подібні місця в ієрархіях стратифікації і об'єднані схожим стилем життя та етикою.
- **Соціальні групи** — сукупності людей, між якими існує об'єктивний, суб'єктивний та біхевіоральний (поведінковий) зв'язок, і які взаємодіють між собою частіше та інтенсивніше, ніж з особами ззовні.
- **Соціальні класи** — групи, що виділяються у дихотомічній моделі суспільства за принципом відношення до власності на засоби виробництва.
- **Соціологічна уява** — здатність індивіда розуміти нерозривний зв'язок між власною біографією та широкими історичними тенденціями.
- **Соціологія** — мультипарадигмальна наука, що озброює інструментарієм для розуміння соціальної реальності простору, вивчаючи соціальні відносини та об'єктивні закономірності функціонування суспільства.
- **Структурно-функціональний аналіз** — теоретичний підхід, який розглядає суспільство як складну систему, де кожен елемент (інститут) виконує певну функцію для підтримання стабільності.
- **Теорія соціального конфлікту** — теоретичний підхід, що акцентує увагу на тому, що суспільство пронизане нерівністю, конкуренцією та боротьбою за обмежені ресурси.
- **Trauma-informed підхід (підхід, обізнаний з травмою)** — організаційна парадигма та підхід управління, що базується на розумінні впливу травми, передбачає створення безпечного середовища, підтримку реінтеграції та мінімізацію тригерів, які провокують панічні атаки.
- **Фундаментальна соціологія** — найвищий рівень соціологічного знання, який вивчає найбільш загальні закони розвитку суспільства.

Модуль 2. Соціологія організації, праці та трудових відносин у машинобудівній галузі

- **Авторитарний (автократичний) стиль** — стиль управління, за якого лідер здійснює владу самостійно та монопольно, рішення ухвалюються одноосібно без консультацій з колективом, завдання розподіляються жорстко, а контроль є тотальним і безапеляційним.
- **Групова динаміка** — закономірний процес розвитку трудового колективу, що проходить через визначені етапи: формування, конфліктну стадію (штормінг), нормування та ефективне функціонування.
- **Делегування повноважень** — передача підлеглим частини завдань разом із відповідними ресурсами, повноваженнями та відповідальністю з метою оптимізації управління та стимулювання професійного зростання персоналу.
- **Демократичний стиль** — стиль управління, за якого керівник координує, радить і активно залучає працівників до процесу ухвалення спільних рішень, виступаючи «першим серед рівних».
- **Ескалація** — стадія динаміки конфлікту, що характеризується відкритою, безкомпромісною боротьбою, залученням нових учасників та переходом від конструктивних вимог до прямих емоційних звинувачень.
- **Змістовні теорії мотивації** — група концептуальних теорій, які зосереджуються на виявленні внутрішніх потреб, що спонукають людей діяти певним чином.
- **Інцидент** — формальний, часто дрібний привід або подія-тригер, що миттєво переводить приховане напруження у відкрите протистояння.
- **Керівник** — особа, яка отримує владні прерогативи суто формально, згідно зі штатним розписом та наказом про призначення, і чия влада є виключно легальною.
- **Компроміс** — стратегія поведінки у конфлікті, що полягає у досягненні згоди шляхом взаємних поступок, коли сторони частково відмовляються від початкових вимог заради відновлення робочого процесу.

- **Конкуренція (протиборство)** — стратегія у конфлікті, яка передбачає агресивне нав'язування власної волі іншій стороні з використанням формальних владних повноважень.
- **Корпоративна етика** — принципи професійної взаємодії з клієнтами, стейкхолдерами та суміжними підрозділами, що базуються на дотриманні найвищих етичних стандартів та прозорій комунікації.
- **Латентна стадія конфлікту** — початкова, прихована фаза конфлікту, яка характеризується поступовим накопиченням незадоволеності та формуванням опозиційних настроїв без відкритих зіткнень.
- **Легальна влада** — форма легітимації влади, що ґрунтується на приписах закону, технологічних нормах та посадових інструкціях.
- **Лідер** — особа, яка отримує владні повноваження спонтанно, «знизу», завдяки щирому визнанню її виняткових особистих якостей, високої професійної компетентності чи харизми з боку колективу.
- **Ліберальний (пермісивний) стиль** — стиль управління, за якого керівник мінімально втручається у виробничий процес, залишаючи членам колективу повну автономію у прийнятті рішень та розподілі завдань.
- **Медіація** — добровільний процес позасудового вирішення конфлікту за допомогою залучення нейтральної третьої сторони (медіатора), який фахово допомагає сторонам налагодити комунікацію та самостійно знайти взаємоприйнятне рішення.
- **Мотивація** — сукупність внутрішніх і зовнішніх рушійних сил, які спонукають людину до цілеспрямованої трудової діяльності.
- **Неформальна організація** — мережа особистих симпатій, товариських зв'язків та дружби, яка виникає в трудовому колективі природним шляхом поряд із формальною структурою.
- **Об'єктивні (структурні) причини конфлікту** — фактори протистояння, пов'язані з реальними недоліками в організації праці та несправедливому розподілі фінансових і матеріальних ресурсів.
- **Організаційна культура** — складна система спільних норм, глибинних цінностей, професійних традицій та корпоративної етики, які свідомо чи підсвідомо поділяють усі працівники підприємства.
- **Постконфліктна стадія** — довготривалий процес відновлення розірваних соціальних зв'язків та оздоровлення психологічного клімату в колективі після примирення.
- **Престиж** — соціальна повага, міра привабливості та визнання, якими суспільство колективно наділяє певну соціальну позицію чи професію.
- **Пристосування** — стратегія поведінки у конфлікті, що означає односторонню відмову індивіда від власних інтересів на користь іншої сторони заради збереження миру.
- **Професійна адаптація** — специфічна форма вторинної соціалізації, що являє собою процес інтерналізації індивідом нових культурних взірців, суворих професійних норм, цінностей та правил поведінки при входженні у нове виробниче середовище.
- **Професійно-технічний аспект адаптації** — опанування специфіки роботи з конкретним обладнанням, номенклатурою матеріалів та складними програмними комплексами, що використовуються на підприємстві.
- **Процесуальні теорії мотивації** — група теорій, що аналізують те, як людина розподіляє свої зусилля для досягнення цілей і як обирає конкретний тип трудової поведінки.
- **Психологічний клімат** — сукупність емоційних та психологічних станів у групі працівників, що включає атмосферу взаємоповаги, довіри та психологічної безпеки.
- **Соціальна організація** — чітко зінтегрований набір соціальних позицій (статусів) і соціальних відносин, які спільно реалізують важливі соціальні функції та творять своєрідну систему.
- **Соціальне партнерство** — система інститутів і дієвих механізмів, спрямованих на забезпечення компромісу між суб'єктами трудових відносин на основі рівноправного, аргументованого діалогу.

- **Соціально-психологічний аспект адаптації** — складний процес входження працівника у сформований трудовий колектив, прийняття його неформальних норм та специфічної організаційної культури.
- **Соціально-трудові відносини** — об'єктивно зумовлена система взаємозв'язків і взаємодій між індивідами та соціальними групами у процесі трудової діяльності, спрямована на регулювання якості робочого життя.
- **Соціологія організацій** — спеціальна (галузева) соціологічна дисципліна, що вивчає фундаментальні закономірності побудови, функціонування та розвитку соціальних організацій.
- **Співробітництво** — найбільш конструктивна стратегія поведінки у конфлікті, що передбачає спільний пошук інтегративного рішення, яке повністю задовольняє інтереси обох сторін.
- **Стиль управління** — стійка, характерна система методів, прийомів та форм впливу керівника на трудовий колектив для досягнення цілей організації.
- **Суб'єктивні (соціально-психологічні) причини конфлікту** — фактори протистояння, зумовлені індивідуальними психологічними особливостями працівників та некомпетентністю керівництва.
- **Традиційна влада** — форма легітимації влади, що опирається на звичаї, традиції та вік особи.
- **Трипартизм** — принцип соціального партнерства, що передбачає тристоронню співпрацю між профспілками, об'єднаннями роботодавців та урядовими структурами.
- **Трудовий колектив** — формальна соціальна організація, у якій індивіди діють як виконавці чітко визначених соціальних ролей, чиї взаємовідносини жорстко регламентовані інструкціями та статутними правилами.
- **Трудовий конфлікт** — відкрите зіткнення протилежних цілей, інтересів, позицій чи поглядів суб'єктів соціально-трудових відносин в організації.
- **Уникнення** — стратегія поведінки у конфлікті, що полягає у спробі свідомо відійти від протистояння та проігнорувати наявну проблему.
- **Фізіологічний аспект адаптації** — пристосування біологічного організму працівника до нових умов праці, режиму робочого часу, фізичних навантажень та санітарно-гігієнічного середовища.
- **Харизматична влада** — форма легітимації влади, виправдана винятковими особистими якостями лідера, які підлеглі вважають надзвичайними і за якими готові йти.

Модуль 3. Соціологія масових комунікацій, прикладні дослідження та соціальна стійкість суспільства

- **Аналітичне дослідження** — найглибший та найскладніший вид соціологічного дослідження, метою якого є не лише опис явища, але й фундаментальне виявлення прихованих причинно-наслідкових зв'язків.
- **Анкетування** — письмове або цифрове опитування, під час якого респондент самостійно читає і заповнює стандартизований опитувальний лист (анкету).
- **Астротурфінг** — технологія штучного створення громадської думки (за допомогою масово куплених відгуків або атак ботоферм) з метою маніпуляції та впливу на репутацію.
- **Бренд роботодавця (Employer Brand)** — інформаційне поле та репутація компанії на ринку праці, що формується на основі відгуків працівників та безпосередньо впливає на залучення кадрів.
- **Вибірка (вибіркова сукупність)** — частина респондентів, яка за своїми ключовими характеристиками дзеркально і максимально точно відображає макроструктуру всієї генеральної сукупності.
- **Гіпотеза** — науково обґрунтоване припущення, яке висувається для пояснення соціального явища і підлягає емпіричній перевірці в ході дослідження.

- **Громадська думка** — специфічний стан масової свідомості, який чітко виражає ставлення різних соціальних спільнот до проблем, подій і фактів дійсності, що зачіпають їхні життєві інтереси.
- **Ехо-камера (алгоритмічна бульбашка)** — соціально-інформаційний феномен, коли алгоритми соціальних мереж показують користувачам переважно той контент, який підтверджує їхні існуючі упередження.
- **Інклюзія (включення)** — стратегічний процес збільшення ступеня участі всіх без винятку громадян у соціумі, що категорично передбачає усунення штучних бар'єрів та створення умов для рівноправного доступу до суспільних благ.
- **Інтерв'ювання** — метод збору соціологічних даних шляхом безпосереднього усного спілкування дослідника з респондентом за заздалегідь підготовленим гайдом.
- **Інтегративна функція медіа** — об'єднання розрізненого суспільства навколо спільних цінностей за допомогою засобів масової комунікації.
- **Інформаційна (наглядова) функція медіа** — безперервний збір і поширення засобами масової комунікації інформації про події в суспільстві.
- **Інформаційна криза** — непередбачувана ситуація, що набула швидкого публічного розголосу і прямо загрожує репутації та фінансовій стабільності організації.
- **Масова комунікація** — чітко інституціоналізований процес виробництва, трансляції та широкого поширення стандартизованої інформації на чисельні, розосереджені та анонімні аудиторії за допомогою технічних засобів.
- **Мобілізаційна функція медіа** — здатність засобів масової комунікації спонукати людей до певних, часто радикальних дій або координації зусиль.
- **Описове дослідження** — вид дослідження, спрямований на масове отримання емпіричної інформації, що дає цілісне, детальне уявлення про певне соціальне явище.
- **Опитування** — метод цілеспрямованого, регламентованого звернення до певної групи людей для з'ясування їхніх думок, оцінок, стереотипів та мотивів поведінки.
- **Програма соціологічного дослідження** — стратегічний нормативний документ, що містить глибоке теоретичне обґрунтування проблеми та детальну процедуру її емпіричного вивчення.
- **Рекреаційна функція медіа** — функція масових комунікацій, спрямована на розвагу та зняття психологічної напруги аудиторії.
- **Репрезентативність** — найважливіша властивість вибірки дзеркально і максимально точно відображати макроструктуру всієї генеральної сукупності.
- **Розвідувальне (пілотажне) дослідження** — найбільш спрощений, оперативний вид дослідження, який охоплює невелику сукупність респондентів і використовується для попереднього вивчення невідомої проблеми або тестування анкети.
- **Соціалізаційна (освітня) функція медіа** — передача засобами масової комунікації культурного спадку та суспільних норм.
- **Соціальна ексклюзія (виключення)** — процес просторової або суспільної сегрегації, що фізично чи соціально відфільтровує певні соціальні групи, позбавляючи їх базових прав та доступу до благ.
- **Соціальна модель інвалідності** — концептуальний підхід, згідно з яким інвалідність розглядається як прямий наслідок штучних бар'єрів у навколишньому середовищі, а не як медична проблема самої людини.
- **Соціальна стійкість (резильєнтність)** — здатність соціальної системи витримувати колосальні шоківі впливи, гнучко адаптуватися до деструктивних змін, швидко відновлювати базові функції та продовжувати розвиток після криз.
- **Соціологічне дослідження** — складна система логічно послідовних методологічних, методичних та організаційно-технічних процедур, метою яких є отримання максимально достовірних, математично підтверджених даних про соціальне явище.
- **Сугестивне (навідне) питання** — маніпулятивне запитання, яке вже містить у собі приховану підказку або агресивно нав'язує думку респонденту, що неминуче призводить до отримання викривлених даних.

- **Теорія встановлення порядку денного (Agenda-Setting Theory)** — соціологічна концепція, згідно з якою медіа не можуть прямо змусити вільних людей думати щось конкретне, але вони успішно вказують, про що саме їм слід думати.
- **Теорія «спіралі мовчання»** — концепція, що пояснює психологічну схильність людей приховувати свої погляди, якщо вони відчують, що перебувають у меншості, через страх соціальної ізоляції та агресивного осуду.
- **Універсальний дизайн** — філософія проєктування, за якої будь-яке середовище є однаково зручним, безпечним і гідним для всіх без винятку, без необхідності принизливої спеціальної адаптації.
- **Фреймінг (Framing)** — подача інформації в медіа у певній «рамці», що задає кут сприйняття події та формує відповідний суспільний контекст.
- **Trauma-informed підхід (підхід, обізнаний з травмою)** — інноваційна організаційна парадигма, що вимагає вибудовувати всі процеси з чітким розумінням можливої наявності невидимого досвіду травми у людей, спираючись на принципи безпеки, довіри та прозорості.
- **CES (Customer Effort Score)** — індекс зусиль клієнта, що вимірює рівень складності або легкості отримання послуги чи вирішення проблеми.
- **CSAT (Customer Satisfaction Score)** — індекс задоволеності клієнта конкретною, точковою взаємодією з організацією або процесом.
- **NPS (Net Promoter Score)** — міжнародний соціологічний індекс готовності рекомендувати (чистий індекс промоутерів), що є стратегічним показником лояльності аудиторії.